

MA'KIL b. YESÂR

(مقل بن يسار)

Ma'kıl b. Yesâr b. Abdillâh el-Müzenî
(ö. 59/679 [?])**Sahâbî.**

Müzenî nisbesi dedelerinden Osman b. Amr'ın annesi Müzeyne bint Kelb'den gelmektedir. Künyesi hakkında Ebû Abdullah, Ebû Yesâr ve Ebû Ali şeklinde üç farklı rivayet vardır. Hudeybiye Antlaşması'ndan önce müslüman olduğu anlaşılmaktadır. Bey'atürüdvân'da bulunan, haklarında Allah'ın rızâsını müjdeleyen âyetin (el-Feth 48/18) indiği aşıptan biridir. Boşanmış kadınların iddet süresini tamamladıktan sonra kocalarıyla tekrar evlenmek istemeleri halinde onlara mâni olunmamasını emreden âyetin (el-Bakara 2/232) Ma'kıl'ın bu durumdaki kız kardeşine engel olması üzerine nâzil olduğu rivayet edilir (Taberî, II, 484-487).

Hz. Peygamber, Ma'kıl'i kabilesindeki bazı ihtilâfları çözmek üzere kadı olarak görevlendirmişti. Ma'kıl, Hz. Ömer döneminde kurulan Basra'ya ilk yerleşenlerden olup bu şehrin gelişmesinde önemli katkıları olmuştur. 18 (639) yılında Hz. Ömer'in Ma'kıl'i burada bir sulama kanalı açmak üzere görevlendirdiği, onun da Basra yakınlarında kendi adıyla anılan (Nehr-i Ma'kıl) kanalı açtığı rivayet edilir. Bir rivayete göre ise kanalı Ebû Mûsâ el-Eş'arî kazdırmış, Hz. Ömer onun Ma'kıl eliyle açılmasını istemiştir (Belâzürî, s. 515; Yâkût, V, 323). Daha sonra Ziyâd tarafından Übüle'de kazdırılan bir kanalın açılışı da hayatta olan az sayıdaki sahâbiden biri olması dolayısıyla ona yaptırılmıştır (a.g.e., V, 324). Ziyâd, Ma'kıl ailesine Basra'da iktâ yoluyla araziler tahsis etmişti. Burada yetişen bir tür hurmaya ona nisbetle "ma'kılî" denilmiştir. Ma'kıl, Hz. Ali döneminde İran fetihlerine katılmış, Abdullah b. Abbas'ın Basra valiliği sırasında Abdullah b. Âmir b. Küreyz'in İstahr'ı ikinci fethinde de ordunun bir kanadına kumanda etmiştir (Belâzürî, s. 566). Ölümüyle sonuçlanan hastalığı sırasında kendisini Vali Ubeydullah b. Ziyâd'ın ziyaret ettiğine ve cenaze namazını Ubeydullah'ın kıldırıldığına dair rivayetlerden (İbn Kesir, VIII, 288), Ma'kıl'in Ubeydullah'ın öldürüldüğü tarih olan 66 (685-86) yılından önce vefat ettiği anlaşılmaktadır. Ma'kıl'in ölümüyle ilgili olarak İbn Kesir 59 (679) senesini verirken Buhârî onu 60-70 (680-690) yılları arasında vefat edenler içinde zikreder.

Sahih ve sünen türü hadis mecmualarında Ma'kıl'den sınırlı sayıda hadis rivayeti bulunsa da Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde ondan yirmi yedi (V, 25-27), Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-kebir*'inde mükerrerleriyle birlikte 100 civarında (XX, 199-232) rivayet mevcuttur. Kendisi Nu'mân b. Mukarrin'den rivayette bulunmuş, ondan da kızı Hind, oğlu Abdullah, mevlâsı Habîb el-Muallim ile İmrân b. Husayn, Amr b. Meymûn, Ebû Osman en-Nehdî, Hasan-ı Basrî, Muâviye b. Kurre, Nâfi' b. Ebû Nâfi', Ebû Hâlid el-Becelî, Alkame b. Abdullah, Ebû'l-Esved Müslim b. Mihrâk gibi râviler hadis rivayet etmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, V, 25-27; Buhârî, "Tefsîr", 2/40, "Nikâh", 36, "Talâk", 44; a.mlf., *et-Târihu'l-evsaf* (nşr. Muhammed b. İbrâhîm el-Lahîdân), Riyad 1418/1998, I, 247, 248, 258-259, 262; Şâfîî, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (nşr. Ebû Üsâme İzzet el-Attâr), Beyrut 1400/1980, I, 173; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef* (nşr. Habîbürrahman el-Azamî), Beyrut 1403/1983, III, 419; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 99, 100; VII, 14; VIII, 481; İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1409/1989, VI, 559-560; Halife b. Hayyât, *et-Tabakât* (Zekkâr), I, 83-84, 414, 415; a.mlf., *et-Târih* (Ömerî), Riyad 1985, s. 81, 148, 251; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 506, 515, 530, 566; Taberî, *Câmî'u'l-beyan*, II, 484-487; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), II, 322-324; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi), Musul-Kahire 1403/1983, XX, 199-232; İbn Beşkûvâl, *Ğavâmizü'l-esmâ'i'l-mübheme* (nşr. İzzeddin Ali es-Seyyid - M. Kemâleddin İzzeddin), Beyrut 1407/1987, I, 292-293; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 432; V, 323, 324; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Ahmed Ebû Müslim v.dğr.), Beyrut 1985, IV, 174; VIII, 106, 286, 288; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (Hatîb), XIII, 127; a.mlf., *el-İşâbe* (Bicâvî), VI, 184-185.

HAMDI DÖNDÜREN

MAKKARÎ, Ahmed b. Muhammed

(أحمد بن محمد المقرئ)

Ebû'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed
b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî
el-Makkarî et-Tilimsânî el-Fâsî
(ö. 1041/1632)**Edip, biyografi yazarı ve hadisçi.**

Orta Mağrib'deki (Mağrib-i Evsat) Tilimsân'da dünyaya geldi. 1009 (1600-1601) yılında Fas'a gittiğinde gençlik çağında olduğu dikkate alınırsa 990'da (1582) veya daha sonraki birkaç yıl içinde doğduğu söylenebilir. Tilimsân'a bağlı Makkare köyünden aslı Kureyş kabilesine dayanan bir aileye mensup olduğu için Makkarî nisbesiyle anılır. Dedelerinden Muhammed

b. Muhammed, Fas başkadılığı yapmış olup aynı zamanda Gırnatalı vezir Lisânüddin İbnü'l-Hatîb'in hocalarındandı.

1009 (1600-1601) yılında önce Fas'a, ardından Merakeş'e giden Makkarî kısa süre sonra Tilimsân'a döndü. 1013'te (1604) tekrar Fas'a gitti ve orada on dört yıl kaldı. Amcası Ebû Osman Saîd'in yanında başladığı öğrenimini Fas'ta birçok âlimden okuyarak devam ettirdi. O sırada Fas'ta büyük bir saygınlığa sahip olan Sudanlı âlim Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî'den kendi eserlerini, İmam Mâlik'in *el-Muvaftâh*'ını, Buhârî ve Müslim'in *eş-Şâhîh*'lerini, Kâdî İyâz'ın *eş-Şifâ*' adlı kitabını okutmak üzere icâzet aldı. Muhtemelen aynı sıralarda Dilâiye Zâviyesi'nde hadis hocası Muhammed b. Ebû Bekir'in derslerine devam etti. Kassâr ve İbnü'l-Kâdî de Makkarî'nin ders aldığı hocaları arasında zikredilir. 1022-1027 (1613-1618) yıllarında Karaviyyîn Camii'nin imam-hatipliği yanında müftülük görevi yapan Makkarî, Sa'dî Sultanı Ebû'l-Meâlî Zeydân ile kurduğu yakınlık sayesinde saray kütüphanesinden yararlanarak *Ezhârü'r-riyâz* adlı eserini telif etti.

Makkarî hac vazifesini ifa etmek üzere 1027 (1618) veya 1028'de (1619) Fas'tan ayrıldı. Deniz yoluyla Tunus ve İskenderiye'ye, oradan Kahire üzerinden Hicaz'a gitti. Hicaz'dan Kahire'ye dönünce burada evlendi. Birkaç defa Kudüs'e, Mekte ve Medine'ye gidip geldi. Mekte ve Medine'de verdiği hadis dersleriyle Ezher'deki dersleri büyük ilgi gördü. Ardından Şam'a geçti. Burada kaldığı bir ay içinde Çakmakıye Medresesi hocalarından Ahmed b. Şâhin'den samimi ilgi gördü; *Şâhîh-i Buhârî* dersleri verdi. Şam'dan gittiği Gazze'de şehrin valisi de ona ilgi gösterdi. Bundan faydalanarak öğrencisi Şeyh Abdülkâdir b. Gusayn'ın bir medrese kurmasına valinin izin vermesini sağladı. Buradan Kahire'ye döndü ve kısa süre sonra Cemâziyelâhîr 1041'de (Ocak 1632) vefat etti.

Kuvvetli bir hâfızaya sahip olan Makkarî'nin pek çok edebî eseri ve hadis külliyatını gençlik yıllarında ezberlediği belirtilir. Edebiyat, dinî ilimler ve tarih alanında geniş birikime ve etkileyici bir hitabet gücüne sahip olduğundan gittiği yerlerde âlim, kâtip, şair ve ediplerle dostluk kurmuştur. Eserlerinde Mısır dışındaki dostları hakkında geniş bilgi verir. O dönemin geleneğine uygun olarak dostlarıyla edebî yazışmalarda bulunmuştur. Bir tarikata mensup olduğuna dair bilgi

MAKKARÎ, Ahmed b. Muhammed

bulunmamakla beraber gittiği yerlerde velfi olarak bilinen kişilerin kabirlerini ziyaret etmesi, ayrıca eserlerinde tasavvuf erbabına dair yaptığı bolca nakiller onun bu alana olan ilgisini göstermektedir.

Eserleri. 1. *Nefhu't-tib min ğuşni'l-Endelüsi'r-raṭib ve zikru vezîrihâ Lisânî'd-dîn İbnî'l-Haṭîb*. Müellif eserine önce 'Urfü't-tib fi't-ta'rif bi'l-vezîr İbnî'l-Haṭîb adını vermiş, ancak Endülüslü hakkında geniş bilgi aktardığı için adını *Nefhu't-tib...* olarak değiştirmiştir. İki ana kısımdan oluşan kitabın sekiz bölüm halinde birinci kısmında genel olarak Endülüslü'e dair bilgi yer almaktadır. İkinci kısım yine sekiz bölüm halinde Lisânüddin İbnü'l-Haṭîb'e ayrılmıştır. Eserin birinci kısmı Reinhart Dozy, William Wright, I. Krehl ve Gustave Dugat tarafından *Analectes sur l'histoire et la littérature des arabes d'Espagne* adıyla ve Fransızca bir mukaddimeyle birlikte neşredilmiştir (I-II, Leiden 1855-1861). Pascual de Gayangos'un *The History of Mohammedan Dynasties in Spain* adlı kitabı (I-II, London 1840-1843; Delhi 1984) *Nefhu't-tib*'in Endülüslü'le ilgili bölümünün kısmen tercümesinden ibarettir. Eserin tamamını ilk defa Muhammed el-Adevî yayımlamış (I-IV, Bulak 1279/1862) ve daha sonra birçok neşri yapılmıştır (Kahire 1302/1885, 1304/1887, nşr. Ahmed Ferîd Rifâf, I-IX, Kahire 1355/1936; nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, I-X, Kahire 1367/1949; nşr. İhsan Abbas, I-VIII, Beyrut 1388/1968). *Nefhu't-tib*'in muhtasarları arasında Ebü'l-Haccâc Yûsuf b. Muhammed'in *Tagrîdül-'andelîb 'alâ ğuşni'l-Endelüsi'r-raṭib*'i, Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Fâsî'nin *Muhtaşaru Nefhi't-tib*'i, Ahmed b. Zeynî Dehlân'ın *Muhtaşaru Nefhi't-tib*'i zikredilebilir. Ayrıca *Fürce-tü'l-enfüs fi şe'ni Cezireti'l-Endelüs* adlı bir muhtasarı daha mevcuttur. Hüdâ Şevket Behnâm *Nefhu't-tib*'deki edebî tenkitler hakkında bir çalışma yapmıştır (*en-Nakdül-'edebî fi Kitâbi Nefhi't-tib li'l-Makkarî*, Necef, ts.; Beyrut 1984). Günümüze ulaşmayan birçok eseri ihtiva etmesi bakımından ayrı bir öneme sahip olan eserde İbn Liyûm'un *Kitâbü Neşâ'ihî'l-aḥbâb ve şaḥâ'ihî'l-âdâb*'ı da yer alır (V, 543-603). 2. *Ezhârü'r-riyâz fi aḥbâri 'îyâz*. Makkarî, Sebteîlî âlim Kâdî İyâz'ın hayatına dair rivayetleri topladığı bu eserini Fas'ta bulunduğu yıllarda kaleme almıştır. Mağrib'de çok beğenilen ve çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan eser yayımlanmıştır (nşr. Murâd et-Türkî,

Cezayir 1906; Tıtvân 1939; nşr. Mustafa es-Sekkâ – İbrâhim Ebyârî – Abdülhafız Şelebî, I-III, Kahire 1358-1361/1939-1942; nşr. Abdüsselâm Herrâs, I-V, Rabat 1978-1979). Feth b. Hâkân el-Kaysî'nin, hocası İbnü's-Sîd el-Batalyevsî'nin hayatını anlattığı eseriyle İbn Zümrek'in on beş muveşşahı ve 2481 beyti de bu kitapta yer almaktadır. 3. *Ravzatü'l-âsi'l-'âṭireti'l-enfâs fi zikri men lekütühû min a'lâmi'l-ḥaḍrateyn Merrâkûş ve Fâs*. Makkarî, Sa'dî Fas Sultanı Ahmed el-Mansûr'a takdim ettiği bu eserde Fas ve Merakeş'te karşılaştığı âlimleri tanıtmıştır (nşr. A. Mansûr, Rabat 1383/1964; 1403/1983). 4. *Fefhu'l-müte'âl fi medhi'n-ni'âl*. Hz. Peygamber'in pabuçlarını (na'i-i şerîf) konu alan manzum bir eserdir (Haydarâbâd 1334/1916; Rabat 1983). 5. *İdâ'etü'd-dücce bi-'akâ'idî Ehli's-sünne*. Manzum bir eserdir (Kahire 1304/1887; nşr. Ebü'l-Fazl İbnü's-Siddîk el-Gumârî, Kahire 1952). 6. *İthâfü'l-muğrami'l-muğrâ fi şerhi's-Şuğrâ*. Kelâmla ilgilidir (Rabat, el-Hizânetü'l-melekiyye, nr. 3544, 5928). 7. *Ref'u'l-ğalaṭ 'ani'l-muḥammesi'l-hâli'l-vasaṭ* (Kahire, Fihristu Hidiviyye, V/342). 8. *Neylü'l-merâmi'l-muğtabat li-tâlibi'l-muḥammesi'l-hâli'l-vasaṭ*. Tilsima dair bir eserdir (Berlin Ktp., nr. 4119). 9. *Qavâ'idü's-seriyye fi ḥallî müşkilâti's-Şecereti'n-nu'mâniyye*. 1010-1110 (1601-1698) yılları arasında meydana gelecek olaylarla ilgili kehanet kabilinden bilgileri ihtiva etmektedir (Berlin Ktp., nr. 4222). 10. *Ḥüsnu's-senâ' an men cenâ*. Af dilemekle ilgili âyet, hadis ve hikmetli sözleri içeren bir eser olup Hindistan ve Mısır'da taş baskısı yapılmıştır. 11. *el-Muḥtâr min nevâdiri'l-aḥbâr* (Kahire 1310/1892; Beyrut 1986).

BİBLİYOGRAFYA :

Makkarî, *Nefhu't-tib*, neşredenin girişi, I, 5-24; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1124; Meyyâre, *ed-Dürü's-şemîn ve'l-mevidi'l-mu'in*, Kahire 1306, I, 41; Hafâci, *Reyhânetü'l-elibbâ*, II, 185, 293; Yûsî, *Muḥâdarât*, Fas 1317, s. 59; Brockelmann, *GAL*, II, 297; *Suppl.*, II, 408; *Hediyetü'l-'ârîfîn*, I, 157; Abdurrahman b. Muhammed el-Cilâlî, *Târîhu'l-Cezâ'iri'l-'âm*, Beyrut 1400/1980, s. 144-148; Reşîd Yûsuf Atâullah, *Târîhu'l-âdâbi'l-'Arabîyye* (nşr. Ali Necîb Atvî), Beyrut 1985, s. 267-270; Tâhir Ahmed Mekki, *Dirâsât fi meşâdiri'l-edeb*, Kahire 1986, s. 365-382; Necân el-Attâr, *el-Endelüs min Nefhi't-tib li'l-Makkarî* (nşr. Adnân Dervîş – Muhammed el-Misrî), Dimaşk 1990; Muhammed Abdülganî Hasan, *el-Makkarî*, Kahire, ts.; Muhammed b. Abdülkerîm, *el-Makkarî ve kitâbühü Nefhu't-tib*, Beyrut, ts.; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *Uyûnü'l-mü'elleftâ* (nşr. Mahmûd Fâhûrî), Halep 1413/1992, I, 194-196; Cezzâr, *Medâhilü'l-mü'ellifîn*, III, 1604-1605; Sâlihiyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, V, 133-137; M.

Abdullah İnân, "el-Makkarî mü'errihu'l-Endelüs", *er-Risâle*, IV/161, Kahire 1936, s. 1247 vd.; Hüseyin Münis, "el-Makkarî egrabi seffir fi'l-vücûd", *el-'Arabî*, sy. 52, Küveyt 1963, s. 50 vd.; Hüdâ Şevket Behnâm, "Kitâbu Nefhi't-tib li'l-Makkarî", *el-Mevrid*, VII/1, Bağdad 1978, s. 63-88; Necât el-Merîni, "et-Ta'rif bi-muhtaşarâti Nefhi't-tib", *Mecelletü Dirâsât Endelüsiyye*, sy. 9, Tunus 1413/1993, s. 52-69; E. Levi-Provençal – [Ch. Pellat], "al-Makkarî", *EI²* (İng.), VI, 187-188; Ali Edhem, "Nefhu't-tib li'l-Makkarî", *Tî*, III, 901-916; D. J. Wasserstein, "al-Makkarî, Shiâb al-Dîn", *Encyclopaedia of Arabic Literature* (ed. J. S. Meisami – P. Starkey), London 1998, II, 509.

MEHMET ÖZDEMİR

MAKKARÎ, Muhammed b. Muhammed (محمد بن محمد المقرئ)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. Muhammed b. Ahmed el-Makkarî
el-Kureşî et-Tilimsânî
(ö. 759/1358)

Mâlikî fakihî.

Aslen Kureş kabilesinden olup ticaretle uğraşan nüfuzlu bir aileye mensuptur. Aile önce Cezayir'in Makkara şehrinde ikamet etmiş, VI. (XII.) yüzyılın sonlarında Tilimsân'a yerleşmiştir. Abdülvâdî Hükümdarı I. Ebû Hammû devrinde (1308-1318) Tilimsân'da doğup yetişen Makkarî'ye ailesinden zengin bir kütüphane mirası kaldı. Makkarî, Ebû Hammû ve Ebû Tâşfin medreselerinde eğitim gördü; aralarında Ebû Abdullâh Muhammed b. Yahyâ b. Ali İbnü'n-Neccâr et-Tilimsânî'nin de bulunduğu birçok âlimden ders aldı. Ebû Tâşfin'in huzurunda düzenlenen ilmi tartışmalara katıldı. 737 (1337) yılında Bicâye'ye ve ardından Tunus'a gitti. İbn Abdüsselâm el-Hevvârî başta olmak üzere devrin ulemâsının derslerine katıldı. Memleketine döndükten kısa bir süre sonra ilim için Fas, Tâze, Ağmat ve Sebte gibi şehirleri dolaştı. Geri geldiği Tilimsân'da bir müddet kaldı ve ardından hac yolculuğuna çıktı (744/1343). Mısır'da Ebû Hayyân el-Endelüsî, Mahmûd b. Abdurrahman el-İsfahânî, İbnü'l-Lebbân gibi âlimlerle görüştü. Hicaz ulemâsıyla birlikte oldu. Dönüşünde Şam ve Kudüs üzerinden geçerek başta İbn Kayyim el-Cevziyye olmak üzere bölge âlimlerinden faydalandı. Daha sonra yeni bir yolculuğa çıkıp Fas ve Endülüslü'te Sicilmâse, Der'a, Ustübüne, Merbelle, Mâleka, Hâme ve Gırnata'yı dolaştı. Bu süre zarfında Merînîler'in idaresi altına giren Tilimsân'a geri döndü. Tahta yeni çıkan Ebû İnân el-Me-